

Zostały one potraktowane zdawkowo albo w ogóle pominięte w programach wyborczych. K. Bachmann badał zainteresowanie sprawami europejskimi podczas wyborów na podstawie programów wyborczych oraz oceniał dyskusje na temat współpracy w UE prowadzone w poszczególnych krajach. Prześledził prace Trybunału Konstytucyjnego i podsumował poglądy grup nacisku na tematy unijne. Autor uznał, że traci znaczenie stary podział na Niemców, optujących za lepszymi stosunkami z USA, tzn. reprezentantów obozu „atlantystów” oraz na obywateli przywiązujących większe znaczenie do intensyfikacji kontaktów z Francją, tzw. zwolenników europejskiego rdzenia. Grupy te ścierały się w ocenie zaangażowania RFN w Iraku, stosunków z Rosją, w sprawie ratyfikacji Traktatu Konstytucyjnego UE. K. Bachmann podkreślił istnienie innych podziałów w społeczeństwie: „na federalistów i subsydiarystów”, na „zwolenników i sceptyków dalszego rozszerzenia UE”, na obywateli opowiadających się za lub przeciw zwiększeniu zainteresowania sprawami globalnymi, w końcu na podziały wynikające ze stosunku do reformy Paktu Stabilizującego Unii Gospodarczo-Walutowej.

Praca wrocławskich politologów stanowi cenne i ważne źródło informacji o zmianach dokonujących się w RFN. Interdyscyplinarne badania przeprowadzone przez pracowników Centrum im. Willy Brandta pozwalają czytelnikowi na wychwycenie przemian nad Sprewą. Autorzy, przedstawiając w przystępny sposób informacje o sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej Niemiec wykazali, że wybory z 18 września 2005 r. można uznać za przełomowe i otwierające nowy etap w historii zjednoczonej RFN.

Aleksandra Kruk

Młodzi Polacy i młodzi Niemcy w nowej Europie, pod red. Krzysztofa Kosęły i Bernadette Jondy, Warszawa 2005, 378 ss.

Książka prezentuje wyniki projektu badawczego zrealizowanego przez międzynarodowy zespół socjologów z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz z Uniwersytetu im. Jana Gutenberga w Moguncji. W ramach projektu przeprowadzono na przełomie 2001 i 2002 r. kwestionariuszowe badanie porównawcze w obu państwach. Ponadto w Polsce zrealizowane zostało uzupełniające badanie na losowej próbie uczestników instytucjonalnej polsko-niemieckiej wymiany młodzieży, co umożliwiło porównanie młodzieży uczestniczącej w programach wymiany z przedstawicielami całej zbiorowości młodych mieszkańców Polski.

Szczególną wartością tego przedsięwzięcia badawczego stanowi okoliczność, iż było to badanie porównawcze, będące jednocześnie etapem badań wzdłużnych, rejestrujących wpływ czasu na postawy. Podstawowym punktem odniesienia dla badaczy było bowiem porównawcze studium „Młodzież w Polsce, w Niemczech Zachodnich i Wschodnich” z przełomu 1990 i 1991 r. Po jedenastu latach w warunkach transformacji systemowej zrealizowano sondaż oparty na identycznym planie badawczym, częściowo porównywalnych narzędziach i podobnych metodach analizy z zamiarem sprawdzenia wcześniejszych przewidywań. Jednocześnie wobec bliskiej już wówczas akcesji Polski do UE ogład pokolenia w sąsiadujących państwach

dokonywał się w ujęciu prospektywnym. Na koncepcję badania wpłynęły również oczekiwania i potrzeby ewaluacyjne Polsko-Niemieckiej Wymiany Młodzieży, pod której auspicjami projekt zrealizowano.

Autorzy przyznają, że odnajdywanie prawidłowości i formułowanie uogólnień na temat młodzieży bywa kłopotliwe, a wyjaśnienie różnic zachowań w zbiorowości młodych Polaków i Niemców napotyka wiele wątpliwości teoretycznych. Wskazano także na efekt daty badania w układzie relacji bilateralnych i szerzej w ramach UE, nie uciekając przed krytyczną refleksją, jak przedstawiałyby się wyniki, gdyby badanie przeprowadzono niewiele później, już po wyraźnym „tąpnięciu” we wzajemnych stosunkach.

Zainteresowanie badaczy zwrócone było ku wielu kluczowym z perspektywy relacji sąsiedzkich obu państw kwestiom, co odzwierciedlają zamieszczone w książce opracowania: *Zbiorowe identyfikacje młodych Niemców i Polaków* (K. Kosęła), *Tożsamość europejska Polaków i Niemców oraz poziom akceptacji procesów integracji Europy* (J. Garlicki), *Młodzież wobec demokracji i polityki* (M. Grabowska), *Młodzież polska i niemiecka: podstawowe wartości a przekonania i zachowania polityczne* (T. Szawiel), *Religijność młodych Niemców i Polaków* (K. Kosęła), *Postawy narodowe młodych Niemców i Polaków* (K. Kosęła), *Znaczenie czasu wolnego i formy jego spędzania* (B. Jonda), *Budowanie dobrego sąsiedztwa* (K. E. Siellawa-Kolbowska). Ten szeroki ogląd umożliwił zasygnalizowanie podstawowych różnic i podobieństw postaw i zachowań młodzieży w obu krajach, pozwalając spojrzeć na wzajemne sąsiedztwo w szerszej perspektywie.

Refleksji nad przyszłością polsko-niemieckich relacji powinna towarzyszyć świadomość, że przynależność narodowa jest dla młodych Polaków ważniejsza niż dla młodych Niemców i że to narodowe wyczulenie wynika z żywej pamięci zbiorowej. Poważny problem stanowi głęboka nierównowaga w układzie sympatii wobec sąsiadów w obu państwach. Prawdziwym wyzwaniem jest kwestia odmiennego nastawienia do demokracji, wynikająca z różnic systemowych i kulturowych. Podczas gdy młodzież zachodnioniemiecką charakteryzuje nastawienie prodemokratyczne i zaufanie do instytucji politycznych, młodzież z obszarów byłego NRD nie docenia należyście demokracji. Młodzież polska natomiast akceptuje demokrację w niższym stopniu niż młodzi Niemcy (odrzuca jednakże komunistyczną przeszłość – inaczej niż jej wschodnioniemieccy rówieśnicy), nie glosuje, nie ufa instytucjom politycznym, nie jest aktywna i nie wyraża gotowości do działania. Badania wartości i ich ewentualnego wpływu na przekonania i zachowania młodzieży polskiej i niemieckiej nie doprowadziły do uzyskania jednoznacznych rezultatów, wskazały jednak na szczególną rolę kultury i instytucji: kulturowe uzasadnienie mają systematyczne różnice między młodzieżą niemiecką i polską, na oddziaływanie instytucji wskazują natomiast wyraźne odmienności między rówieśnikami z Polski i Niemiec Wschodnich w sferze wartości ideowych i partycypacji obywatelskiej, mimo wspólnego brzemienia państwa komunistycznego. Młodzi Niemcy wschodni szybko upodabniają się do swoich zachodnich rówieśników dzięki oddziaływaniu kultury i przyjętych po zjednoczeniu instytucji, podczas gdy Polska zachowuje odmiennosc.

W kontekście zawirowań na płaszczyźnie politycznej wokół Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży w ostatnim czasie na szczególne zainteresowanie zasługuje opracowanie autorstwa K. E. Siellawy-Kolbowskiej, dotyczące oddziaływania realizowanych przez tę instytucję przedsięwzięć. Ocenione one zostały generalnie pozytywnie jako dobra inwestycja na przyszłość – świadomości różnic między Polakami i Niemcami może towarzyszyć sympatia, zainteresowanie i znajomość sąsiada. Zrealizowane badanie wykazało, że większa

jest wśród polskich uczestników programu otwartość w postrzeganiu stosunków polsko-niemieckich w UE w porównaniu do ogółu młodzieży polskiej. Dysponują oni przy tym szerszą wiedzą o Niemczech i uznają uczestnictwo w programie za jedno z najważniejszych źródeł wiedzy o sąsiednim kraju i jego mieszkańcach. Cieszy nawiązanie przez blisko połowę polskich uczestników trwałych kontaktów ze swoimi rówieśnikami. Generalnie polska młodzież deklaruje zadowolenie z udziału w programie wymiany młodzieży. Tej zasadniczo pozytywnej ocenie działalności *Jugendwerku* towarzyszyła jednakże rzetelna uwaga metodologiczna, że nie jest możliwe oddzielenie wpływu uczestnictwa w wymianie na opinie o Niemczech i Niemcach od konsekwencji społecznych charakterystyk uczestników wymiany. Podkreślono, że kryteria selekcji uczestników wymiany nadają jej „ambadorski” charakter – polska młodzież reprezentowana jest przez jej elitę, co prowadzi do „trwałego retuszowania” obrazu Polski. Te ustalenia badawcze powinny skłaniać do rozważenia stosownej modyfikacji modelu instytucjonalnego wspierania kontaktów młodzieży obu państw. K. E. Siellawa-Kolbowska formułuje w szczególności postulat zwiększenia dostępności programów wymiany dla młodzieży ze zróżnicowanych społecznie środowisk.

Przedstawiona diagnoza socjologiczna stanowi w pierwszej kolejności cenne źródło wiedzy i inspiracji dla animatorów współpracy polskiej i niemieckiej młodzieży. Krąg potencjalnych odbiorców ustaleń badawczych jest jednak niewątpliwie szerszy, bowiem dla refleksji o perspektywach polsko-niemieckiego sąsiedztwa w zjednoczonej Europie jest to lektura nieodzowna.

Ryszarda Formuszewicz